

4

Krajobraz wyżynny

Kraina, którą teraz odwiedzimy, jest pełna malowniczych wzgórz, interesujących skał i ruin starych zamków. Niesamowity świat jest ukryty także pod ziemią!

Polskie wyżyny

Na południe od nizin rozciąga się pas **wyżyn**. Najbardziej znane polskie wyżyny to: Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, Wyżyna Śląska, Wyżyna Lubelska i Wyżyna Kielecka.

Każda kraina tego pasa odróżnia się krajobrazowo od pozostałych. Wspólną ich cechą jest położenie na wysokości **od 300 do 500 m n.p.m.**

 pas wyżyn

Wyżyna
Krakowsko-Częstochowska

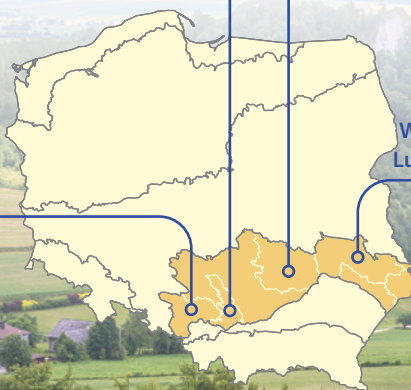
Wyżyna
Kielecka

Wyżyna
Śląska

Wyżyna
Lubelska

Wyżyna Krakowsko-Częstochowska

Jedną z najbardziej znanych wyżyn w Polsce jest **Wyżyna Krakowsko-Częstochowska**. Nazywa się ją **Jurą**, gdyż występujące tam jasne skały wapienne, obecne nawet na powierzchni terenu, powstały w okresie dziejów Ziemi o nazwie „jura” (około 150–200 mln lat temu).

- ▶ Wskaż na mapie Kraków oraz Częstochowę.
- ▶ Odczytaj nazwy dwóch zamków położonych na północ od Olkusza.

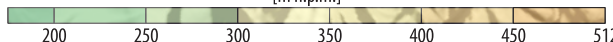

Wyżyna Krakowsko-Częstochowska

1 : 750 000

0 7,5 15 km

[m n.p.m.]

tereny zabudowane	rzeki, kanały	zamki	szczyty
autostrady	jeziora, obszary podmokłe	ostańce krasowe	G. – góra
drogi ekspresowe, drogi pozostałe	granice parku narodowego	jaskinie	śl. – śląskie

Rzeźba terenu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej

Występuje tu wiele skał, które nazywa się **wapieniami**. Powstały one około 150–200 mln lat temu, gdy duża część dzisiejszej Polski była zalana ciepłym morzem. Żyło w nim wiele organizmów, których szkielety lub muszle po obumarciu opadały na dno. Z biegiem czasu te nagromadzone szczątki przekształciły się w skały wapienne. Na większości terenów Polski są one przykryte innymi skałami, ale tutaj w licznych miejscach spotyka się je na powierzchni.

◀ W **Ojcowskim Parku Narodowym**, położonym na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej, znajduje się najsłynniejszy w Polsce ostaniec krasowy. Nazwano go **Maczugą Herkulesa**. Ma aż 25 m wysokości!

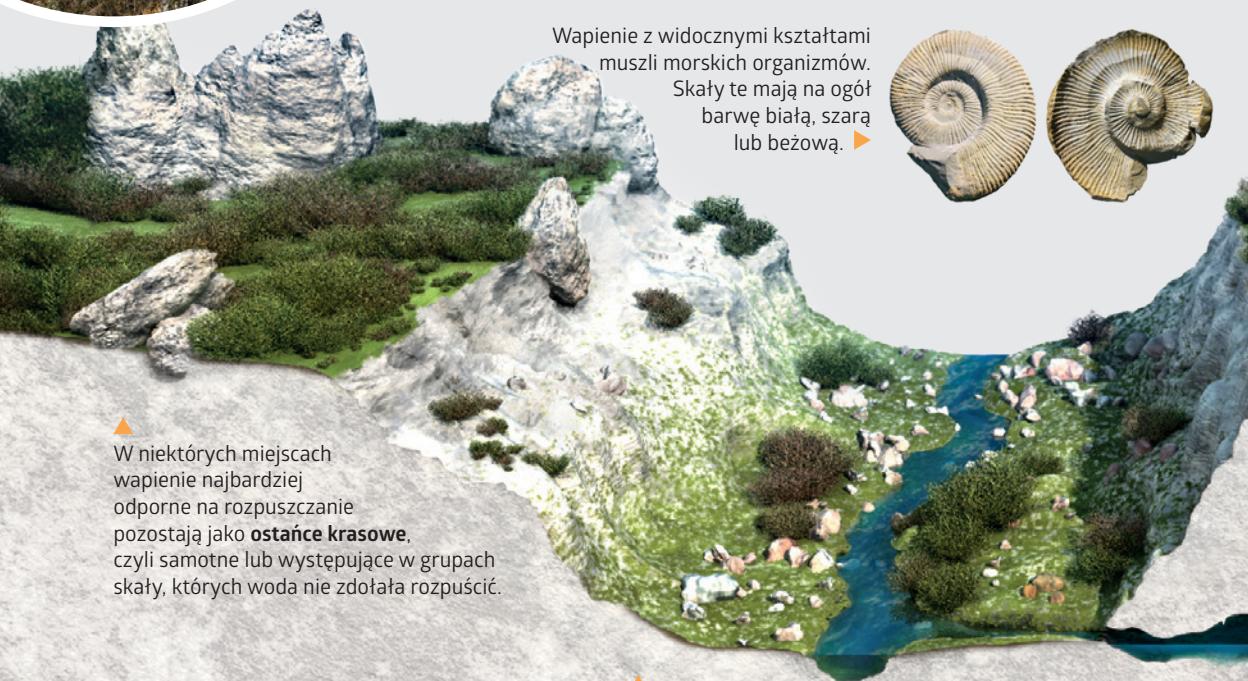

Wapienie z widocznymi kształtami muszli morskich organizmów. Skały te mają na ogół barwę białą, szarą lub beżową. ▶

▶ W niektórych miejscach wapienie najbardziej odporne na rozpuszczanie pozostają jako **ostańce krasowe**, czyli samotne lub występujące w grupach skały, których woda nie zdołała rozpuścić.

▶ Niektóre wapienie poddają się rozpuszczaniu szybciej, inne – dużo wolniej. W miejscach, gdzie wapienie łatwiej się rozpuszczają, z czasem powstają zagłębienia terenu – np. **doliny krasowe**, w których płyną rzeki.

Wapienie to skały, które bardzo powoli, ale nieustannie są rozpuszczane przez wodę zawierającą dwutlenek węgla. Proces ten nazywamy **krasowie-niem**. Prowadzi on do tworzenia się charakterystycznych form rzeźby – zarówno na powierzchni ziemi, jak i pod nią.

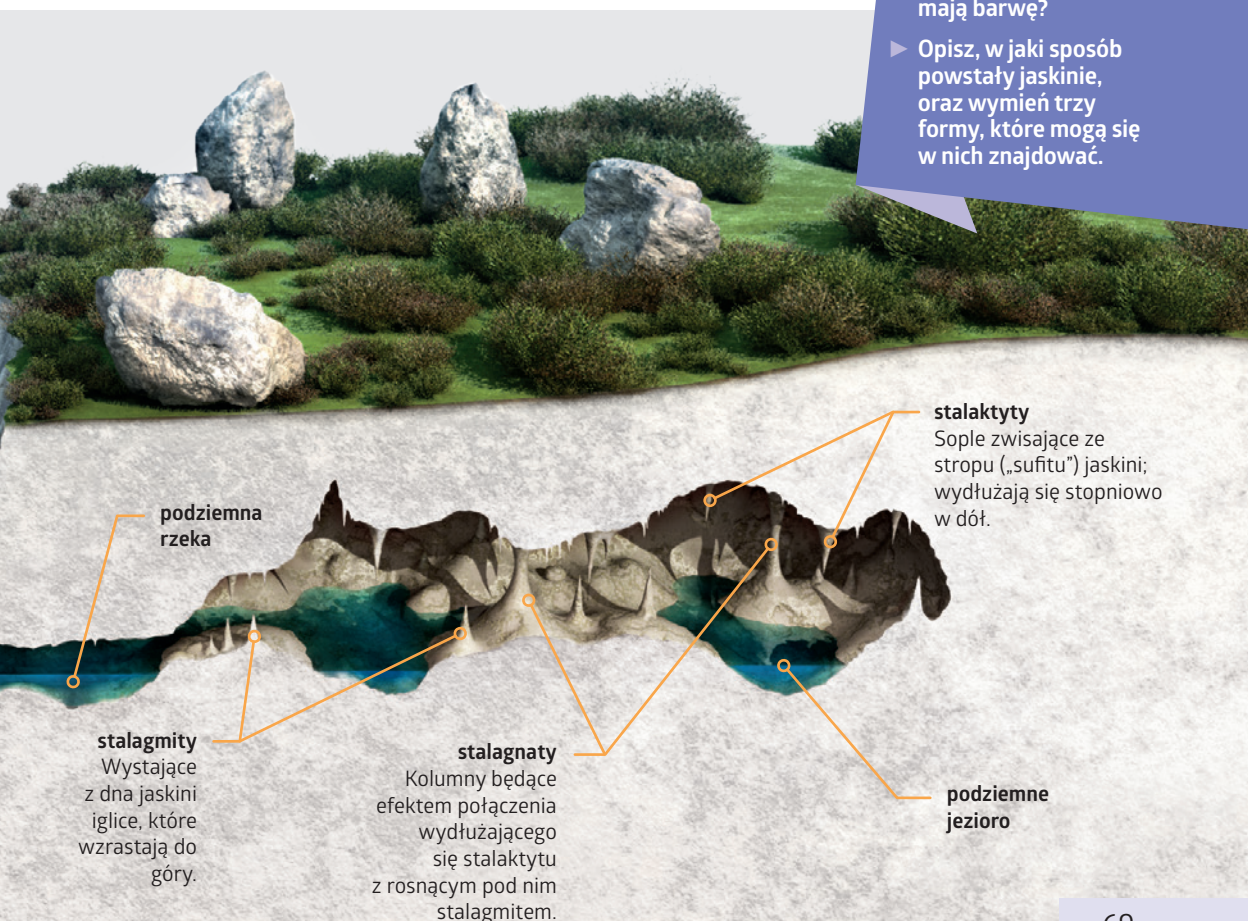
Podziemny świat

W skałach wapiennych często występują szczeliny, w które łatwo wnika woda deszczowa. Woda poszerza te szczeliny i, stopniowo rozpuszczając skały, drąży je coraz głębiej. Z biegiem czasu z wąskich szczelin w skałach powstają wielkie korytarze, pionowe studnie i ogromne podziemne komory. Łączą się one ze sobą, tworząc **jaskinie**.

▲ Jedną z najbardziej znanych jaskiń w tym regionie jest Grota Łokietka w Ojcowskim Parku Narodowym.

- ▶ Jak powstały wapienie oraz jaką najczęściej mają barwę?
- ▶ Opisz, w jaki sposób powstały jaskinie, oraz wymień trzy formy, które mogą się w nich znajdować.

podziemna rzeka

stalagmity
Wystające z dna jaskini iglice, które wzrastają do góry.

stalagnaty
Kolumny będące efektem połączenia wydłużającego się stalaktytu z rosnącym pod nim stalagmitem.

stalaktyty
Sople zwisające ze stropu („sufitu”) jaskini; wydłużają się stopniowo w dół.

podziemne jezioro

▲ Nietoperze odpoczywają i śpią przyćpione do stropu jaskini, wisząc głową w dół.

Niektóre jaskinie Jury Krakowsko-Częstochowskiej zamieszkują jadowite pająki – sieciarze jaskiniowe. ►

▲ logo Ojcowskiego Parku Narodowego obejmującego najcenniejsze przyrodniczo obszary Jury

- Powiedz, które zwierzę jest jedynym latającym ssakiem na świecie.
- Wymień atrakcje turystyczne Jury.

Zamek w Bobolicach. To tutaj nakręcono teledysk polskiej piosenki do filmu *Merida Waleczna*.

Zwierzęta

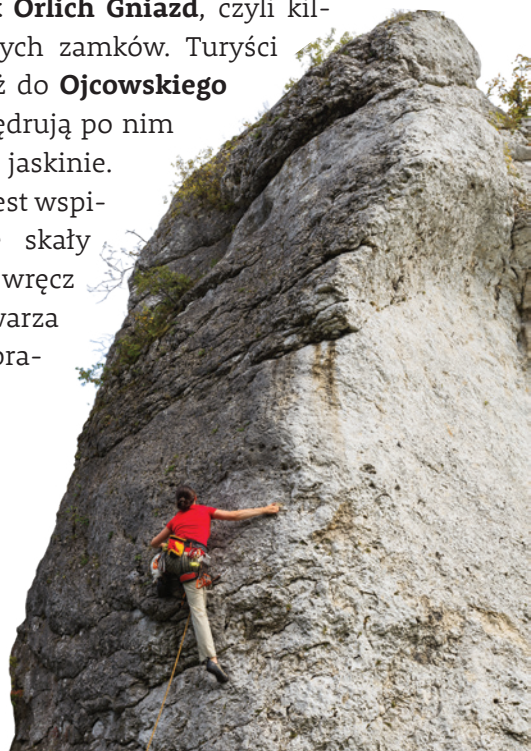
Jurę zamieszkuje wiele zwierząt spotykanych też w innych częściach Polski, np. **dziki**, **sarny**, **zające** czy **jastrzębie**. Rzadsze gatunki występują w jaskiniach. Są to m.in. **nietoperze**, czyli jedyne na świecie ssaki zdolne do lotu, a także sieciarze jaskiniowe – **jadowite pająki**.

Turystyka

Jest to region popularny turystycznie. Jedną z głównych atrakcji jest **Szlak Orlich Gniazd**, czyli kilkunastu średniowiecznych zamków. Turyści chętnie przyjeżdżają też do **Ojcowskiego Parku Narodowego**, wędrują po nim lub zwiedzają tamtejsze jaskinie.

W Jurze popularna jest wspinaczka skalna. Liczne skały wapienne mają strome, wręcz pionowe ściany, co stwarza świetne warunki do uprawiania tego sportu.

Na ostańcach wytyczono wiele dróg wspinaczkowych. ►

To, co najważniejsze

- ▶ Wyżyny to tereny położone na wysokościach od 300 do 500 m n.p.m. Polskie wyżyny cechuje zróżnicowany krajobraz.
- ▶ Jedną z najbardziej znanych wyżyn w Polsce jest Wyżyna (Jura) Krakowsko-Częstochowska.
- ▶ Występują tu skały zwane wapieniami, będące pozostałościami po muszlach i skorupach morskich stworzeń sprzed milionów lat.
- ▶ Rozpuszczanie skał (głównie wapiennych) przez wodę nazywamy krasowieniem, a formy powstałe w wyniku tego procesu – krasowymi.
- ▶ Wskutek krasowienia powstały m.in. ostańce, jaskinie, doliny, stalagnaty, stalagmity i stalaktyty.
- ▶ W niektórych jaskiniach Jury żyją nietoperze (latające ssaki) oraz sieciarze jaskiniowe (jadowite pająki).
- ▶ Na tych terenach popularne jest uprawianie wspinaczki skalnej, eksplorowanie jaskiń oraz zwiedzanie zamków – Orlich Gniazd.

ZADANIA

1. Podaj nazwy trzech przykładowych polskich wyżyn.
2. Wypisz elementy krajobrazu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej.
3. Wytlumacz, dlaczego Wyżynę Krakowsko-Częstochowską nazywa się także Jurą.
4. Wymień trzy przykłady zwierząt występujących na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej.
5. Wypisz z mapy na stronie 67 nazwy wybranych pięciu zamków, które wchodzi w skład Szlaku Orlich Gniazd, oraz trzech ostańców krasowych obecnych na Wyżynie Krakowsko-Częstochowskiej.
6. Wraz z koleżanką lub kolegą z klasy poszukajcie w internecie legendy o Grocie Łokietka i przygotujcie się, aby opowiedzieć ją w klasie.